Розділ VI. ТРИБУНА ВИКЛАДАЧА

DOI: 10.33766/2524-0323.90.264-278

УДК 340.12+340.15

О. М. Литвинов,

доктор юридичних наук,
кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка
(м. Сєвєродонецьк, Україна)
e-mail: llittvnn@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2257-2224>

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ Й ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ: ПРИХОВАНІ ЗАГРОЗИ ТА МОЖЛИВІ ПЕРСПЕКТИВИ (КРИТИЧНИЙ ПОГЛЯД ІЗ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ)

*Небезпека полягає не в тому,
що комп'ютер одного разу почне мислити,
як людина, а в тому, що людина одного разу
почне мислити, як комп'ютер.*

Сідні Дж. Гарріс.

У статті запропоновано поставити проблему дистанційного навчання в гуманітарному людиновимірному аспекті через розгляд його особливостей у критичному філософсько-правовому ракурсі. У контексті історичних передумов надається культурологічна характеристика сучасного стану правової реальності України через поняття «вторинні культури», що значною мірою пов'язане із характеристикою суспільства як «транзитивного». Показано, що тиск партикуляризму культурних осередків у різних частинах країни за умов панування буденної свідомості (що призводить до постійної підміни понять у різних сферах діяльності) із використанням новітніх інформаційних систем, включаючи й освіту, вирішує існуюче протиріччя між надновим і традиційно сталим у відповідний простий (примітивний) спосіб. На рівні світоглядного формування (включаючи освіту) це породжує певну синтетичну єдність «людини минулого» (у нас переважно «радянської людини») з алгоритмами машинного (комп'ютерного) мислення, що має результатом створення людей без частини людських якостей – «біог'ютерів». Для правоохоронної системи це стає подвійною загрозою: як наявність такого шару молоді серед населення, так і всередині особового складу. Останньому сприяє й спрощення навчальних планів у ЗВО МВС України, де вилучено соціально-гуманітарні дисципліни. У поєднанні з інтенсифікацією ДН наявна тенденція виглядає загрозливою для стабільності правової реальності в цілому і правопорядку зокрема. Зроблено деякі пропозиції щодо запобігання негативним тенденціям і підтримки позитивних, включаючи й використання ДН, у закладах, де навчаються майбутні правоохоронці.

Ключові слова: дистанційне навчання, правоохоронці, правова реальність, права людини, філософія права, «люди минулого», «біог'ютери», свобода, соціально-гуманітарні дисципліни.

Постановка проблеми. Проблеми втілення дистанційної форми навчання в заклади вищої освіти України не є новими, оскільки цей процес відбувається досить довгий час, формально з 2004 року, коли було прийнято Положення про дистанційне навчання [1], на основі розробленої до того Концепції розвитку системи дистанційної освіти в Україні [2]. Така постановка питання є природною в часи стрімких змін, пов'язаних із суцільним переходом людства на інформаційні технології в різних сферах життя і діяльності, однак будь-які процеси, як і будь-що в цьому світі, мають осмислюватися з різних боків. Одним з інструментів такого осмислення є раціонально-критичний підхід, що взагалі базується на діалектиці як філософському методі пізнання. Проте діалектика як терміно-поняття було дискредитовано недолугим редукціонізмом політико-ідеологічного штибу радянських часів і тому сьогодні є досить не популярним. Утім, стосовно зазначених боків або сторін (будь-яких явищ чи то процесів) окреслити головне (і, по суті, діалектичне): усе має не тільки позитивне, а й негативне; і в науці негативне (стосовно людини) виявляється з метою його позбавлення, нейтралізації чи то просто мінімізації впливу (тут наукове збігається зі здоровим глуздом). Оскільки за період втілення дистанційної форми навчання з'явився певний досвід, то, як удається, можна вже починати роботу з такого цілісного осмислення та, відповідно, оцінювання того, що ми так називаємо, – дистанційного навчання. Цей процес набув інтенсивності в закладах вищої освіти МВС України, тому проблемою стає співвідношення гуманітарної та суто технологічної (в існуючій термінології переважно «професійної») підготовки майбутнього правоохоронця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки переважачим аспектом цієї розвідки має бути правовий, то ми вкажемо на авторів, чий праці й думки сформували позицію або мали на неї вплив, про що і буде викладено в цій статті. У запропонованих міркуваннях автор спирається переважно на висновки своїх досліджень і позиції, що обґрунтовувалися й відстоювалися в опублікованих працях, де правові проблеми розглядалися в загальнокультурному або педагогічному контекстах в останні майже два десятиліття [3; 4; 5; ін.]. На ці публікації і будуть основні посилення, тому що в них йшла мова про подолання досить розповсюдженого і сформованого ще за радянських часів такого собі «флюгерного» слідування поточним гаслам політичного, і не тільки, державницького характеру, оскільки, як на думку автора, такий підхід має вельми виражену сервільну (та ірраціональну) складову. Однак не це є предметом цього дослідження, хоча можна навести приклад вельми красномовний для ілюстрації щойно вистовленого: не так давно Болонська система, її втілення та нескінченні варіації, від постанов державних органів до статей науковців, була артикульованою на всіх указаних рівнях. На сьогодні ця тема майже забута, але в тому, що відбулося, можна констатувати переважачою складову зовнішньо-формального та імітаційного, оскільки сама ідея вільного спілкування вільного викладача з вільним студентом у вільному світі та забезпечення цього процесу є втіленою надто обмежено (у вищих, про які йдеться, ця обмеженість є відчутною ще більше, оскільки офіційно означена «специфічність» полягає насамперед в організаційних і комунікативних формах, наближених до військових, із відповідною дисциплінарною складовою). Дух того, що ще за радянських часів називали «кампанейщиною», був надто відчутний, і згаданий процес повторив не один такий же,

як, наприклад, втілення так званих «структурно-логічних схем» ще в 1980-ті роки тощо. Проте це вже є темою дослідження істориків педагогіки.

У даній роботі основою авторської позиції будуть перевірені часом концепції видатних філософів права, багато з яких були також і видатними педагогами. Насамперед це мислителі Нового часу від Т. Гоббса і Б. Спінози до І. Канта і Г. Гегеля, творці університету сучасного типу (тобто системи вищої освіти), насамперед В. Гумбольдт, вітчизняні мислителі-класики Г. Сковорода, П. Юркевич, М. Драгоманов, Б. Кістяківський, а також наші сучасники, які дотичні до зазначеної проблематики. Це філософи, правознавці і педагоги. Щодо перших – то це насамперед М. Попович, Є. Бистрицький, О. Єременко, С. Пролеєв та ін., щодо других – то це М. Козюбра, С. Максимов, О. Петришин, П. Рабінювич та ін., щодо педагогів – то це О. Андреев, Т. Бессалова, В. Кухаренко, О. Муковіз та ін. (в останніх головною проблематикою є саме дистанційне навчання). Питання формування професійної компетентності майбутніх юристів і правоохоронців у процесі дистанційного навчання, включаючи й контингент ВЗО МВС України (причому і на базі ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка), досліджувала В. Свідовська [6].

Формулювання цілей. Цілі будь-якого дослідження витікають насамперед з його актуальності. *Актуальність теми* цієї розвідки може бути обґрунтована з двох позицій. Перша стосується фундаментальних трансформацій світоглядного характеру, що є результатом намагання значної частини населення країни долучитися до світу, який у різній термінології формулюється як «цивілізований світ», «західний світ», «вільний світ» тощо, а в термінології юридичній – як «правові держави», «правові держави (країни) світу» тощо. Проте такий намір, навіть проголошений і задекларований, зустрічає досить відчутний, а часто просто шалений опір із причин різноманітних, пов'язаних насамперед зі складністю трансформаційних процесів у всіх сферах життя і з тиском сталих стереотипів минулого, створених за спеціальними ідеологічними схемами, що спиралися на культурні архетипи переважно східного (азійського) типу.

Друга пов'язана з саме технологічними сторонами таких трансформацій, включаючи й процеси освітні, і це є тим, що має прямо стосуватися освіти і дистанційних форм навчання. Здійснення таких дій, викликаних уже наявним долученням до світу правових держав, має величезну кількість різних аспектів. Пропонується виокремити такий, що стосується підготовки юристів і правоохоронців як представників того шару суспільства, який безпосередньо має перебувати в авангарді зазначених змін (трансформацій), які наближають усе суспільство до форм організації його буття, що довели свою перевагу і в інтелектуально-технологічному, і в гуманітарно-екзистенційному сенсах. Онтологічною основою такої переваги є принципи справедливості і свободи, втілені насамперед у праві, що в сучасному світі тлумачиться передусім як «права людини».

Таким чином можна поєднати питання актуальності сформульованої теми цієї розвідки в необхідності якісної підготовки тих, хто повинен забезпечувати такі трансформаційні процеси, тобто рівня, що відповідає викликам часу, або проторення шляху до більш раціональних, тобто людських форм організації спільного життя самих людей – правової та соціальної держави. Тож питання дистанційного навчання виступає технічним елементом у вирішенні зазначених проблем, але з причин набуття величезної значущості в сучасній освіті та появи значної кількості ознак

його абсолютизації, потребує й відповідного розгляду. Тому, крім зазначених актуальних і проблемних аспектів запропонованої теми цієї розвідки, її головною метою є спроба діалектичного розгляду процесів дистанційного навчання, де основним протиріччям виглядає невідповідність деяких його елементів завданням освіти, які витікають із проголошених гасел розбудови правової (правової та соціальної) держави, і закріплені в чинній Конституції України.

Виклад основного матеріалу. Почнемо з дистанційного навчання (далі – ДН) як проблеми, що є надважливою в науковому сенсі. На сьогодні це спосіб підвищення інтелектуального рівня населення, що вважається найдешевшим, і це є однією з причин усе більшого його розповсюдження та вдосконалення. Останні події в усьому світі (пандемія коронавірусу впродовж 2020 року) надзвичайно актуалізували тему дистанційної взаємодії людей, включаючи і, звичайно, систему освіти. Таким чином, до дистанційного навчання долучилися (мали долучитися) тепер усі навчальні заклади країни.

Якщо зробити гранично стислий історичний вступ, то початок і подальший розвиток дистанційного навчання завжди пов'язували з розвитком тих чи інших технічних (тенологічних) новацій, і це залишається однією з головних його характеристик [7]. Звичайно, першим і найбільш довгим його періодом (чи то фазою) вважається навчання заочне (кінець XIX ст. – до сьогодні), що спирається на друковані матеріали та комунікаційні можливості пошти, а в другий період (приблизно сер. 1960-х рр. – сер. 1990-х рр.) такий тип здобуття освіти отримав саме назву (визначення) *дистанційного* навчання і пов'язаний був із розповсюдженням аудіовізуальних технічних засобів, що не виключало й засобів попередніх. Сучасний спосіб навчання на відстані (з середини 1990-х рр.) визначають як «гнучке навчання», і його комунікативні можливості спираються на розвиток комп'ютерної техніки та пов'язаних із нею мультимедійних технологій [8, с. 111]. Таким чином, однією з головних рис, аспектів або характеристик у визначенні ДН можемо назвати його відповідність технічним досягненням того чи іншого часу. У контексті подальшого міркувань стосовно зазначеної теми це буде мати також велике значення, як і розуміння інструментальної його ролі в освітньому процесі. Якщо поєднати ці дві вищезазначені тези, то тоді слід наголосити і на третій, а саме: як і будь-який культурний процес, ДН має кумулятивний характер, тобто, із залученням новітніх технологій (новітніх на будь-який час) попередні досягнення (у цьому випадку педагогічні, у тому числі професійно-педагогічні) не відкидаються як непотрібні, а залучаються частково процесу, забезпечуючи його найбільшу ефективність там, де найновіше може не відповідати певним особливостям того, що в нашому випадку можна назвати *предметним полем навчальної дисципліни* (та відповідної науки чи способу майбутньої професійної діяльності).

Відразу зазначимо, що наступний критичний розгляд не буде мати за мету дискредитацію чи то навіть заклик до скасування ДН; це виглядало б надто недолуго. Справа в тому, що, як уявляється, тут можна й посилити позиції тих викладачів, які вбачають у цьому варіанті підвищення освітнього рівня людини як єдиний можливий спосіб розвитку навчання. Наприклад, сьогодні з суто технічних причин (відсутність фізичного доступу до бібліотек) не повною мірою використовуються можливості найсучаснішої літератури (тобто, обмежується доступ до знання) як на мовах оригіналів

(тут постає питання знання іноземних мов), так і до перекладів доступними на сьогодні мовами. А це об'єктивно стає гальмом в освітньому процесі, залишає молодого, і не тільки молодого громадянина нашої країни в межах, створених минулими поколіннями і знань, й уявлень, і просто міфів, багато (надто багато!) з яких як мінімум неадекватно відбивають процеси буття, насамперед соціального, а як максимум – їх просто спотворюють (причому в багатьох випадках це здійснюється свідомо).

Це стосується й сприйняття та усвідомлення правової реальності, яка і є полем діяльності випускників ВЗО МВС України. Партикуляризм культурних осередків у різних частинах країни, за всього свого різноманіття, має досить сталі характеристики, що їх визначають у політичному або політико-правовому аспектах як суспільства «транзитивні», а в культурологічному маємо всі підстави вважати їх культурами «вторинними», засадничими підмурками та характерними ознаками яких (насамперед у правознавчому аспекті) є ціла низка рис, що й зумовлюють цю «вторинність» як імітаційність і принципову некреативність.

Якщо схарактеризовувати той світ, що залишився в спадщину нинішньому молодому поколінню в нашій країні, то оця зазначена культурна вторинність, що обумовлює постійну та нескінченну цивілізаційну відсталість (також насамперед у правовому сенсі, але й не тільки), то, крім очевидної і – в межах країни – тотальної (і банальної) несправедливості та постійних негараздів повсякденного життя, воно (молоде покоління), як і всі пересічні громадяни, не може не фіксувати у свідомості той вербальний контекст, який дискредитується в указаних умовах. Мається на увазі стала термінологія європейської класичної філософії та права, а саме: поняття правової держави, демократії, національної свідомості та громадянського суспільства, а також, що є більш прикритим, це поняття прав людини, свободи, приватної власності, конкуренції, ринку, толерантності тощо, включаючи й законослухняність. Та реальність, що оточує молоду людину, реальність, створена попередніми поколіннями (і надто часто відтворюється сьогодні, іноді майже демонстративно), очевидно, виходить за межі цього глосарію, створеного кращими представниками людської думки, включаючи й думку правову [9, с. 8].

Приналежність до «вторинних культур» означає (констатуємо культурологічні характеристики насамперед у правознавчому аспекті): мінімальний досвід індивідуальної відповідальності, недотримання прав *кожної* людини (як засадничого принципу західного ареалу культур, тобто культур первинних), панування екзистенціалу страху (як ознаки належності до культур ареалу східного). Якщо до способу існування суспільств вторинних культур, то можемо констатувати такі риси, як визначальні: імітація досягнень інших культур; обумовленість орієнтації на історично попередні форми взаємодії та соціальної організації (редуктування складних форм до спрощених); унормування кримінального, що є виведеним за межі культури попереднім її розвитком (це буде проаналізовано нижче). Важливою ознакою також є ставлення до нового (те, що виходить за межі суто повсякденного, тобто буденного існування, що є загальним – соціальним, а значить, і правовим): відсутність агонального духу та несприйняття новацій; схильність до імітування, але в перекрученому вигляді (що є відбиттям ступеня несприйняття принципів свободи та рівноправності, а виражено в нетолерантності та агресивності).

Далі слід визначити особливості запозичення (або втілення зазначеної імітаційності): необхідність контактів із первинними культурами (насамперед у правовому сенсі, тобто правовими, чи то розвиненими тощо державами) вимагає пристосування до їхньої системи цінностей, що виражається в зовнішньому запозиченні та вербальному втіленні відповідної термінології (про що й йшлося). Тоді можемо фіксувати також (як результат стану освіти теж), що відбувається некритична формалізація смислів, оскільки фіксуються лише зовнішні ознаки процесів (знову зазначимо, що насамперед лише вербально). Подальший аналіз загального стану свідомості (а значить, і рівня культури, включаючи й правову) указує на таку її особливість, як орієнтація на минуле, і ця особливість є пов'язаною з поверненням до ірраціоналізму сили (постійного і звичного, що сприймається, як природне): соціальна реальність під тиском архаїчних форм взаємодії виводить різні норми, включаючи закони за межі культури, що спотворює правову реальність (про постійне порушення навіть приписів Конституції написано надто багато, щоб наводити приклади).

А далі ще цікавіше, якщо будемо відверто констатувати наявну фактичність, що і створює правову реальність: обов'язковість кримінальних дій для досягнення успіху в такому суспільстві, і надто часто й для елементарного виживання, створює тиск кримінальної свідомості в цілому на культурні норми, включаючи правові, але й інші, насамперед моральні (культура втрачає суспільну вагу, соціум підкорюється домінантам поза її меж, утіленням чого є підміна смислів тих вербальних утілень найкращих досягнень людської думки, про які йдеться).

Усе це можна пояснити тиском буденної свідомості, яка панує в суспільствах вторинних культур, а це означає превалювання спрощених форм буття і взаємодії (що є притаманними повсякденному життю), визначає його на всіх структурних рівнях, включаючи правовідносини і державницькі справи; як показовий аспект можна зазначити й, наприклад, питання елітарності, що перекручується (маємо «еліту» переважно сумнівного походження, якщо оцінювати з правової точки зору). Якщо розглянути зазначені архетипи ще більш присікливо, то таке становище пояснюється і культурно-релігійною вкоріненістю перелічених рис: на відміну від укоріненості в первинних (західних) культурах християнських персоналістичних цінностей, вторинні культури занурені фактично в цінності язичницькі, тобто принципово контрперсоналістичні (незважаючи на декларативність іншої спрямованості), де стрижень сучасного розуміння права як прав людини надто часто не тільки не розуміються та перекручуються, а й взагалі не сприймається [10, с. 108-133].

Ось така реальність постає перед сучасною молодого людиною, яка ще в середній школі, що також перебуває в досить непевному стані постійної трансформації, не знаходить більш-менш адекватної відповіді на виклики, котрі ставить перед нею життя. Якщо сюди додати й останні зміни в навчальних планах підготовки правоохоронців у ЗВО МВС України, з яких було вилучено переважну кількість дисциплін соціально-гуманітарного циклу (що зроблено в умовах надінтенсивного інформаційного тиску дезінформації різного штибу і що в цілому за змістом подій дозволяє визначити як світоглядну диверсію [11; 12]), то суттєве зменшення безпосереднього спілкування здобувачів вищої освіти з викладачами, командирами та іншими курсантами (студентами) не може сприйматися позитивно. Іншими словами, ДН виглядає

дає в таких умовах досить суперечливим, а саме: з одного боку, це вельми прогресивна можливість надання освітніх послуг в умовах інформаційного суспільства, насамперед тим, хто навчається заочно, з іншого – така форма (навіть якщо вирішено всі питання суто технічного характеру, що не завжди буває, як то показує попередня і поточна практика) породжує низку інших проблем, насамперед у тих, хто навчається на стаціонарі. Останні – переважно молодь, яка нещодавно закінчила школу, і питання формування особистості, перш за все громадянського спрямування, для цієї категорії контингенту ЗВО МВС України є одним з найбільш значущих, що, зокрема, зазначається і як один з пріоритетів процесів реформування правоохоронних органів, включаючи й Національну поліцію.

Сучасна вітчизняна юридична думка спеціально наголошує на особливій значущості антропологічного чинника у вигляді особистісного переконання в справі і процесі розбудови правової держави. Так С. Максимов, один із провідних вітчизняних правознавців, який відстоює ідею необхідності врахування таких якісних складових правової (правової і соціальної) держави, як «правове суспільство» і «правова людина», доводить, що питання верховенства права в країні – це питання екзистенціального вибору, тобто вибору кожного особисто, тобто, це є питанням персоналістичним. «Чи дійсно ми маємо бажання бути по-справжньому раціональними, дискурсивними, тобто тими, хто здатен і бажає жити в суспільстві, у якому все прозоро, усі діють за законом, і все те, чому навчають на юридичних факультетах, у юридичних вищах, що виступає певною ідеальною конструкцією, буде реалізоване в нашому житті? Отже, чи готові ми до цього, чи приймаємо ми таке рішення?» – запитує вчений. І відповідає: «Якщо приймаємо, то діємо, а якщо ні, то нема обґрунтування тих самих прав людини; вони для нас лише предмет обговорення, ми будемо продовжувати читати курси про права людини, про їх філософію, про способи їх реалізації. Так само ми маємо підійти і до конструкції верховенства права...» [13, с. 129].

Якщо ми візьмемо за основу класичне визначення права Т. Гоббса, що не втратило своєї актуальності й сьогодні, то ключовим поняттям для його розуміння і, відповідно, тлумачення, є поняття «свобода». Визначення таке: «Право – це свобода щось робити або не робити» [14, с. 124]. Тобто, якою мірою свобода корелює з процесом підготовки майбутнього правоохоронця і як на цей процес – саме з цієї точки зору – впливає дистанційне навчання, стає головним питанням, навіть якщо не звертатися до загального контексту розбудови правової держави в нашій країні. Іншими словами, у філософсько-правовій термінології та термінології теоретико-правовій йдеться про формування правової реальності, що має відповідати вимогам верховенства права і прав людини. Антропологічний чинник, як вирішальний у такому процесі, визначає необхідність свідомого оперття будь-яким правоохоронцем на поняття свободи своєї та будь-кого іншого в розумінні загальної спрямованості своєї професійної діяльності. Це той екзистенціальний вибір, про який йшлося, і який є такою ж необхідністю і для іншої будь-якої людини. Втручання в процес життєдіяльності живої розумної істоти, якою є людина, машинних алгоритмів стає таким випробуванням для неї, яке потребує самого факту усвідомлення цього втручання. Особливе значення має усвідомлення подібного втручання в процеси мислення та сфери раціональної та емоціональної взаємодії людей. Тоді така вимога

цього розуміння може вважатися вимогою професійною для фахівців, чия діяльність є пов'язаною виключно або переважно зі спілкуванням з іншими людьми, з комунікативними процесами.

Однак тут виникає знову проблема взаємодії правоохоронців із населенням, яка особливо гостро постає на територіях, що є зоною проведення ООС: це проблема того, що було означено як «люди минулого», тобто ті мешканці, які з різних причин залишаються в лещатах світоглядних уявлень і переконань, сформованих переважно ще в радянські часи. Те, що для роботи з формування «нового типу людей – радянської людини» використовувалися *ідеологічні симулякри* та історичні перекручення, не спрощує сьогодні завдання створення нової, більш сучасної правової реальності. Причини для цього є і зовнішні (інформаційний тиск країни, що успадкувала все радянське), і внутрішні (тут також багато різних причин, включаючи економічні негаразди). До внутрішніх причин слід віднести і відчуття втрати клієнтських взаємовідносин патерналістського характеру, що базувалася на проникненні держави в усі сфери життя людини та змішування публічного з приватним, тобто про соціальну захищеність значної кількості населення. Для «радянської людини» як людини пересічної в умовах агресивного наступу іншої «радянської людини», у якій синтезувався потестарний та кримінальний шари суспільства, створення ладу, що може бути означений як «негатив-патерналізм», стало і продовжує бути надзвичайним випробуванням. І в цьому складному процесі «транзитивного» «блукання» освіта відіграє не завжди позитивну роль як ретранслятор застарілого ідеологічно перевантаженого контенту змістовної частини [3]. До загальних результатів такого становища слід віднести і той вплив криміналізованої свідомості, який досить відчутно тисне на моральну і в цілому духовну складову світогляду сучасної молоді людини [4]. Тоді вона, ця молода людина, має настільки ж складну ситуацію зіткнення цінностей морального і кримінального світів, що за умов тиску алгоритмів машинного мислення і суттєвого зменшення гуманітарного впливу освіти стає проблемою ставлення до культурних нормативних систем, включаючи право.

У процесі підготовки майбутнього правоохоронця сучасного вже покоління слід наполягати на необхідності розуміння професійного як наукового, науково обґрунтованого, що означає й виконання своїх обов'язків із подоланням головної вади мислення пересічного (та, на жаль, не тільки пересічного) громадянина, а саме: вирішення будь-яких проблем на рівні буденної свідомості, що в більшості випадків є просто неадекватним, що і призводить до відповідних, тобто негативних результатів. А заміна алгоритмів наукового (тобто насамперед критичного) мислення спрощеними алгоритмами мислення машинного стає додатковою загрозою (тут слід зазначити, що ця загроза є більш загальною, ніж така, що стосується лише підготовки правоохоронців).

Складність ситуації полягає значною мірою в тому, що на рівні світоглядного формування (включаючи освіту) це породжує певну синтетичну єдність цієї «людини минулого» (у нас переважно «радянської людини») з алгоритмами машинного (комп'ютерного) мислення, що результатом чого і стає створення людей без частини людських якостей – «біокомп'ютерів». Одним із наслідків такого процесу є негативний вплив на процеси криміналізації свідомості, а саме: унормування кримінального, що є виведеним за межі культури попереднім її розвитком. Іншими словами, той процес,

коли колишні діяння (найнаочніші – убивство, канібальство, пограбування, викрадення людей тощо), що були прийнятними в далекій сивині часів, потім людьми було визначено як неприйнятне і юридично оформлене як злочин, тепер ніби повертається і може сприйматися як знову щось прийнятне буденному, як мінімум, на рівні свідомості. Звісно, цій тенденції слід протистояти якомога потужно.

Зазначена вище подвійна складність для правоохоронної системи у вигляді наявності людей зі спотвореними такими машинними алгоритмами процесами мислення та оцінки навколишнього світу («біоп'ютери») і серед населення, і серед самих правоохоронців, насамперед молодих, потребує корегування не тільки і не стільки методів навчання, скільки змістовної складової навчальних дисциплін і навчальних планів у цілому. Стосовно методів навчання можна сказати лише те, що із розвитком можливостей людини, включаючи й можливості технічні, самі вони – методи – не можуть не розвиватися, це є природний процес. У випадку з ДН ми можемо позитивно констатувати, що в ситуаціях надзвичайних («форс-мажори» тощо), котрі стають причиною кризового стану (навіть аж у всесвітньому масштабі, як це демонструє останній драматичний приклад із так званим коронавірусом), такий спосіб підготовки спеціалістів різних фахових груп дозволяє фактично долати цю кризу і виконувати завдання з їхнього навчання.

Утім, як удається, подібні ситуації і такий досвід вимагає більш докладно структурувати цей процес, враховуючи умови та можливості як тих, хто навчається, так і тих, хто навчає. У найбільш загальному плані ця вимога полягає в перегляді можливості осягнення тих чи інших дисциплін у дистанційному режимі (навчання, самопідготовка, контроль знань). Причому слід не втратити загальну спрямованість як професійної підготовки, так і освіти в цілому (тобто, з урахуванням світоглядної складової, де зростає значення підтримки та розвитку суто людських якостей, а саме: моральних, естетичних, комунікативних тощо). А надзавданням залишається необхідність формування такого рівня правосвідомості і правової культури, який би дозволяв майбутнім правоохоронцям самим робити (екзистенціальний) вибір як отримання прав людини і норм верховенства права, так і спонукати до цього всіх оточуючих. Звідси, як завдання освітньо-організаційного характеру, постає необхідність доведення повернення в навчальний процес тих дисциплін, де питання свободи і справедливості, а точніше, права як свободи і права як справедливості є стрижнем цього процесу формування такого рівня правосвідомості і культури. Ідеться про дисципліни соціально-гуманітарного циклу, що їх надзвичайно скоротили в нових навчальних планах, оскільки саме в них не тільки йдеться про людські якості, а їхнє осягнення є фактично процесом формування і розвитку цих якостей. Стрижнем такої інтелектуальної роботи має бути формування такого способу мислення, включаючи й професійний рівень, який є найвідомішим втіленням наукового рівня, – це критичне мислення. Тим більше, що саме заклади вищої освіти МВС України мають досвід у цьому напрямку [15].

У контексті дистанційного навчання засобами сучасних інформаційних технологій повернення такого гуманітарного контенту дозволить урівноважити той вплив машинного способу мислення, який тисне на всіх людей – наших сучасників, і насамперед на дітей і молодь. Конкретні питання вирішення зазначених проблем слід формулювати без остраху помилитися в таких формулюваннях, оскільки весь комплекс

проблем, що їх слід вирішувати, є надзвичайно складним, багатоаспектним і різнобічним. Утім, якщо загальним завданням підготовки правоохоронця в сучасній правовій державі вважати не тільки його суто професійну (утилітарну) підготовку, а й освіту в цілому (як включення до професійних вимог, наявність необхідних психологічних, моральних тощо якостей та відповідного рівня комунікативної культури), то в ситуації поточних вимог до ЗВО МВС України слід не втрачати стратегічні цілі, переважна кількість яких є визначеною, а деякі потребують уточнень і нових формулювань. Включаючи й такі завдання інструментального характеру, як-то якомога ефективне втілення дистанційного навчання. На завершення основної частини статті для однобічних апологетів комп'ютеризації та виключно дистанційного навчання (серед яких, на жаль, багато курсантів і студентів ЗВО МВС України) є сенс навести досить красномовні слова Білла Гейтца: «У моїх дітей, звичайно, буде комп'ютер. Але перш за все вони отримають книжки» [16].

Висновки. Виходячи з викладеного вище, висновки мають вигляд не тільки констатації певного стану в системі підготовки правоохоронців у ЗВО МВС України, а й формулювання загальних проблем та конкретних питань, що їх слід розв'язувати в контексті сучасних викликів як зовнішнього світу, так і внутрішнього розвитку. Основними з них, як удасться, можуть бути такі:

1. Оскільки культурний розвиток людства, включаючи й освіту, мають кумулятивний характер, то втілення дистанційного навчання в процес підготовки майбутніх правоохоронців потребує раціонального вирішення питання співвідношення сталих, традиційних форм проведення занять із новітніми, зі смисловим акцентуванням ефективності та результативності. Це положення стосується також і способів контролю якості знань та навичок.

2. Оскільки головним протиріччям втілення ДН у навчальний процес ЗВО МВС України є невідповідність деяких його елементів завданням освіти, які витікають із проголошених гасел розбудови правової (правової та соціальної) держави (відповідно до Конституції України), то завданням підвищення ефективності такого способу навчання є конкретизація цього питання у їх (елементів) виявленні та знаходженні засобів удосконалення формально-технічного та світоглядно-змістовного шарів навчального процесу в напрямку якісної підготовки кадрів для підрозділів МВС України (Національної поліції).

3. Стосовно змістовної складової навчальних дисциплін (зміст освіти), спрощення технічної комунікації має розумітися майбутніми правоохоронцями не як аналог спрощення розуміння соціального світу, включаючи правову реальність, а як спрощення *інструментарію* пізнання надскладного світу людей, де стрижневим поняттям взаємодії з ними (комунікації з населенням) є поняття свободи, яке сутіально з поняттям справедливості має бути основою світогляду майбутнього правоохоронця.

4. Загроза негативного впливу машинних (комп'ютерних) алгоритмів мислення має бути мінімізованою (урівноваженою) поверненням гуманітарного контенту в навчальний процес, що значно актуалізується в контексті дистанційного навчання засобами сучасних інформаційних технологій. Тоді нагальним завданням підготовки правоохоронців у ЗВО МВС України стає посилення (повернення) блоку соціально-гуманітарних дисциплін у навчальні плани, що дозволить підсилити їхню профе-

сійну підготовку в плані розвитку критичного мислення та почуття особистої (персональної) відповідальності.

Використані джерела:

1. Положення про дистанційне навчання. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04> (дата доступу 17.05.2020)
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата доступу 17.05.2020)
3. Литвинов О. М. Народження негатив-патерналізму: щодо бід, що насуваються на нашу країну, або про принципи навчання по-українськи. *Вісник Дніпропетр. нац. ун-ту : Філософія. Соціологія. Політологія*. 2007. Вип. 15. С. 285–292.
4. Литвинов О. М. До питання формування нової етики бездуховності у сучасній молоді, або про феноменологічно-правовий аспект освітанських процесів. *Філософсько-світоглядні аспекти становлення і розвитку духовної культури студентської та курсантської молоді : мат-ли регіон. кругл. столу*. Донецьк : Донецьк. юрид. ін.-т, 2011. С. 46–50.
5. Литвинов А. Н. О «советском человеке» и новой общности людей «советский народ» как актуальной проблеме (тоталитаризм vs свобода). *Вызовы современности: социально-историчні, культурологічні та метафізичні аспекти: Матеріали міжнар. наук. конф. (Северодонецьк, СХУ ім. В. Дала, 26-27 квітня 2017 р.)*. Северодонецьк-Торонто, 2017. С. 75–77.
6. Свідовська В. А. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх юристів засобами дистанційного навчання. *Вісн. Дніпропетр. ун-ту імені Альфреда Нобеля. Сер.: «Педагогіка і психологія»*. 2016. № 2. С. 361–367.
7. Бессалова Т. В. Возможности та перспективы развития дистанционной освіти в Україні. *«Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць*. К., 2012. Вип. 60. С. 597–600.
8. Муковіз О. П. Розвиток дистанційного навчання у педагогічній теорії та практиці. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 109–114.
9. Національна ідентичність і громадянське суспільство: монографія / Бистрицький Є., Пролєс С., Білий О., Лозниця С. та ін.; за ред. Є. Бистрицького. К.: ДУХ ІЛПЕРА, 2015. 452 с.
10. Литвинов О. М. Право як феномен культури: спроба філософського осмислення. Луганськ: Янтар, 2014. 800 с.
11. Литвинов О. М. Щодо світоглядної диверсії в процесі підготовки майбутніх правоохоронців, або спроба полемічного визначення очікуваних результатів втілення нових навчальних планів. *Підготовка поліцейських в умовах реформування МВС України. Збірник наукових праць V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 29 травня 2020 р.)*. Харків: ХНУВС, 2020. С. 245–251.
12. Литвинов О. М. До загальної характеристики нових навчальних планів підготовки правоохоронців: світоглядний аспект у критичному ракурсі. *Професійна підготовка поліцейських в Україні: методологія, теорія, практика. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (29 травня 2020 року)*. Херсон: Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ, 2020. С. 120–125.
13. Максимов С. І. Верховенство права: апофеоз розуму чи результат емоційного вибору? *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. С. 120–133.
14. Гоббс Т. Сочинения: в 2-х т. М.: Мысль, 1991. Т. 2. 731 с.
15. Тягло А. В., Воропай Т. С. Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века. Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. 285 с.
16. <https://ru.citaty.net/tsitaty/654055-bill-geits-u-moikh-detei-konechno-budet-kompiuter-no-pervym/>.

References:

1. Polozhennia pro dystantsijne navchannia. N. d. N. p. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04>. [in Ukrainian].
2. Kontseptsija rozvytku dystantsijnoi osvity v Ukraini. N. d. N. p. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>. [in Ukrainian].
3. Lytvynov, O. M. (2007) Narodzennja negatyv-paternalizmu: schodo bidy, scho nasuvaetsja na nashu krajinu, abo pro pryntsyipy navchannja po-ukrajinski. *Visnyk Dnipropetr. nats. un-tu: Filosofiija. Sotsiologija. Politologija- Bulletin of Dnepropetrovsk. nat. University: Philosophy. Sociology. Politology*, issue 15, 285-292. [in Ukrainian].
4. Lytvynov, O. M. (2011) Do pytannja vormuvannja novoji etyky bezdukhovnosti u suchasnoji molodi, abo pro fenomenolohichno-pravovyj aspect osvithianskyh protsesiv. *Philosophicko-svitohliadni aspekty stanovlennja i rozvytku dukhovnoji kultury studentskoji ta kursantskoji molodi: mat-ly region. krugl. Stoly- Philosophical and ideological aspects of the formation and development of the spiritual culture of student and cadet youth: mat-ly region. round. table*. Donetsk: Donetsk. jurud. in-t, 46-50. [in Ukrainian].
5. Litvinov, A. N. (2017) O «sovetskom cheloveke» i novoi obschnosti ljudei «sovetskij narod» kak aktuaknoi probleme (totalitaryzm vs svoboda) *Vyklyky suchasnosti: sotsialno-istorychni, kulturologichni ta metafizychni aspekty: Materialy mizhnar. nauk. konf. Severodonetsk-Toronto (Sievierodonetsk, SNU im. V. Dalia, 26-27 koitnia 2017 r.). - Challenges of modernity: socio-historical, culturological and metaphysical aspects: Materials intern. Science. conf. (Severodonetsk, V. Dahl National University, April 26-27, 2017)*, 75-77. [in Russian].
6. Svidovska, V. A. (2016) Pedagogichni umovy formuvannja profesijnoi komprtentnosti maibutnih jurystiv zasobamy dystantsijnoho navchannia. *Visn. Dnipropetr. un-tu imeni Alfreda Nobelia. Ser.: «Pedagogika I psyhologija»- Visn. Dnipropetrovsk. Alfred Nobel University. Ser.: "Pedagogy and Psychology"*, 2, 361-367. [in Ukrainian].
7. Bessalova, T. V. (2012) Mozhlyvosti ta perspektyvy rozvytku dystantsijnoi osvity v Ukraini. «Gileia: naukovyi visnyk»: *Zbirnyk naukovykh prats-"Gileya: scientific bulletin": Collection of scientific works*. Kyiv, issue 60, 597-600. [in Ukrainian].
8. Mukoviz, O. P. (2012) Rozvytok dystantsijnoho navchannia u pedagogichiji teorii i ta praktytsi. *Pedagogichna osvita: teorija i praktyka- Pedagogical education: theory and practice*, issue 12, 109-114. [in Ukrainian].
9. Natsionalna ideyentychnist I gromadianske suspilstvo: monografija. (2015) Bystrytskyi E., Proleev S., Bilyi O., Loznytsja S. (Eds.) et al.; E. Bystrytskyi (Ed.). Kyiv: DUKHILITERA. [in Ukrainian].
10. Lytvynov, O. M. (2014) Pravo iak fenomen kultury: sprobha filosofijskogo osmyslennia. Lugansk: Iantar. [in Ukrainian].
11. Lytvynov, O. M. (2020) Schodo svitohliadnoji dyversiji v protsesi pidhotovky majibutnih pravoohorontsiv, abo sprobha polemichnoho vyznachennia ochikuvanyh rezul'tativ vtilennia novykh navchalnyh planiv. *Pidhotovka politsejskikh v umovah reformuvannia MVS Ukrainy. Zbirnyk naukovykh prats V Mizhnarodnoji naukoovo-praktychnoji konferentsiji (m. Kharkiv, 29 travnia 2020 r.) - Training of police officers in the conditions of reforming the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, May 29, 2020) Kharkiv: KHNUVS*, 245-251. [in Ukrainian].
12. Lytvynov, O. M. (2020) Do zahalnoji karakterystyky novykh navchalnyh planiv pidhotovky pravoohorontsiv: svitohliadnyi aspect u krytychnomu rakursi. *Profesijna pidhotovka v Ukraini: metodologija, teorija, praktyka. Materialy III Vseukrajinskoji naukoovo-praktychnoji internet-konferentsiji (29 travnia 2020 roku)- Professional training of police officers in Ukraine: methodology, theory,*

practice. Proceedings of the III All-Ukrainian scientific-practical Internet conference (May 29, 2020. Kherson: Khersonskiyi fakultet Odes'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnih sprav, 120-125. [in Ukrainian].

13. Maksymov, S. I. (2015) Verhovenstvo prava: apofeoz rozumu chy rezultat emotsijnoho vyboru? *Philosophija prava i zahalna teorija prava - Philosophy of law and general theory of law*, 1-2, 120-133. [in Ukrainian].

14. Hobbs, Th. (1991) *Sochineniia* (Vol 1-2); Vol. 2. Moskva: Mysl. [in Russian].

15. Tjahlo, A. V., Voropaj, T. S. (1999) *Kriticheskoe myshlenie: Problema mirovogo obrazovanija XXI veka*. Kharkov: Un-t vnutr. Del. [in Russian].

16. N. d. N. p. URL: <https://ru.citaty.net/tsitaty/654055-bill-geits-u-moikh-detei-konechno-budet-kompiuter-no-pervym/>.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2020

Литвинов А. Н.,

доктор юридических наук,
кандидат философских наук, доцент,
заведующий кафедрой социально-гуманитарных дисциплин
Луганского государственного университета внутренних
дел имени Э. А. Дидоренко
(г. Северодонецк, Украина)

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ И ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ: СКРЫТЫЕ УГРОЗЫ И ВОЗМОЖНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ (КРИТИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД С ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВЫХ ПОЗИЦИЙ)

В статье предложено поставить проблему дистанционного обучения в гуманитарном (человекоцентричном) аспекте через рассмотрение его особенностей в критическом философско-правовом ракурсе. В контексте исторических предпосылок в публикации даётся культурологическая характеристика современного состояния правовой реальности Украины через понятие «вторичные культуры», что в значительной мере связано с характеристикой общества как «транзитивного». Показано, что давление партикуляризма культурных регионов в разных частях страны в условиях господства обиденного сознания (что приводит к постоянной подмене понятий в разных сферах деятельности) с использованием новейших информационных систем, включая и образование, существующее противоречие между сверх-новым и традиционным разрешается соответствующим простым (примитивным) способом. На уровне формирования мировоззрения (включая и образование) это порождает определенное синкретическое единство «человека прошлого» (у нас преимущественно «советского человека») с алгоритмами машинного (компьютерного) мышления, результатом чего есть появление людей без части человеческих качеств – «био-пьютеров». Для правоохранительной системы это становится двойной угрозой: как наличие такого слоя молодёжи среди населения, так внутри личного состава. Последнему способствует и упрощение учебных планов в ЗВО МВД Украины, где изъяты социально-гуманитарные дисциплины. В соединении с интенсификацией ДО, наявная тенденция приобретает угрожающий вид для стабильности правовой реальности в целом и правопорядка в частности. Подано некоторые предложения относительно предупреждения

негативных тенденций и поддержки позитивных, включая и использование ДО, в заведениях, где обучаются будущие правоохранители.

Ключевые слова: дистанционное обучение, правоохранители, правовая реальность, права человека, философия права, «люди прошлого», «биопыотеры», свобода, социально-гуманитарные дисциплины.

Lytvynov O.,

Doctor of Laws, Candidate of Philosophy,
Associate Professor, Head of the Department
of Social and Humanitarian disciplines
Luhansk State University of Internal Affairs
named after E. Didorenko
(Sievierodonetsk, Ukraine)

DISTANCE EDUCATION AND LAW ENFORCEMENT TRAINING ISSUES: HIDDEN THREATS AND POSSIBLE PROSPECTS (A CRITICAL VIEW FROM A PHILOSOPHICAL AND LEGAL POINT OF VIEW)

The statement of the problem of distance education in the humanitarian (human-centered) aspect is proposed through the consideration of its features in a critical philosophical and legal perspective. In the context of historical prerequisites, a culturological characteristic of the current state of legal reality of Ukraine through the concept of "secondary cultures" is given, which is largely associated with the characteristic of society as "transitive". The pressure of particularism of cultural regions in different parts of the country under the dominance of an ordinary level of consciousness (which leads to a constant substitution of concepts in different fields of activity) using the latest information systems, including education, is shown. The existing contradiction between the super-new and the traditionally-become is resolved in the corresponding simple (primitive) way. At the level of formation of the worldview (including education), this gives rise to a certain syncretic unity of the "man of the past" (mainly the "Soviet man") with the algorithms of machine (computer) thinking, which leads to the creation of people without some human qualities - "bio-computers". This is particularly dangerous in the context of the information war. For the law enforcement system, this becomes a double threat: both the presence of such a layer of youth among the population, and its presence inside the personnel. The latter is also facilitated by the simplification of curricula in higher educational institutions of the MIA of Ukraine, where social and humanitarian disciplines were removed. Combined with the intensification of distance education, the current trend threatens the stability of legal reality in general and the law and order in particular. The significance of the formation of legal awareness and legal culture based on the understanding and interpretation of law as the freedom of each person, which follows from the classical theories of law, is revealed.

Some suggestions are presented regarding the prevention of negative trends and the support of positive ones, including the use of distance education, in institutions where future law enforcement officers are trained. The main ones are: the restoration of the block of social and humanitarian disciplines and the development of critical thinking (both by introducing a special educational discipline, and with elements of it in other disciplines) in order to form a scientific level of professional consciousness and overcome the level of consciousness of everyday life when solving problems of law enforcement activity.

Keywords: distance education, law enforcement officer, legal reality, human rights, philosophy of law, "people of the past", "bioputer", freedom, social and humanitarian disciplines.

DOI: 10.33766/2524-0323.90.278-287

УДК 340.15:343.35

В. В. Пилипенко,

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін

Луганського державного університету

внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

(м. Северодонецьк, Україна)

e-mail: viktoriia.pylypenko1991@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2555-542X>

КОРУПЦІЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЯК ПИТАННЯ КУРСУ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Статтю присвячено аналізу способів отримання протиправної вигоди на українських землях у залежності від їх територіально-політичної приналежності в різні періоди історії України та розвитку правового регулювання попередження корупційної складової в діяльності посадових осіб чи органів державної влади. Досліджено основні прояви корупції від Київської Русі до розпаду СРСР; особливу увагу приділено розгляду системи кормлень, отриманню протиправної вигоди у вигляді подарунків та презентів вищими посадовими особами, тотальній корумпованості радянського суспільства, що проявлялося у вигляді блату, приписок тощо. Установлено, що звернення до цього матеріалу та аналіз історичних джерел у контексті виявлення та протидії корупції сприяє виявленню, міжпредметних зв'язків, дозволяє краще засвоїти відповідні професійні знання як із дисциплін гуманітарного циклу у ЗВО МВС України, так і спеціальних державно-правових, а також формувати активну громадянську позицію в протидії негативним суспільним явищам.

Ключові слова: корупція, хабар, блат, підкуп, кормління, партійна номенклатура, протиправна вигода, професійні знання, громадянська позиція.

Постановка проблеми. Наявність соціального замовлення на висококваліфікованих фахівців правоохоронної сфери, здатних швидко трансформувати й синтезувати предметні знання в нові реалії, організовувати мисленнєвий процес у стресових ситуаціях, що потребують поєднання всіх набутих умінь і навичок, актуалізує проблему організації інтегрованого навчання. Однак його запровадження гальмується загальноприйнятим для вищої школи протиріччям між єдністю (загальною спрямованістю як цілісністю) і диференціацією (як професіоналізацією, часто-густо доволі вузькою) загальної мети підготовки фахівців, що проявляється в підходах до складання навчальних планів. Зосередженість на тематичній наповнюваності кожної дисципліни окремо призводить до фрагментарності набутих студентами знань, що в зрештогу зумовлює зниження теоретичної підготовленості випускників і менший ступінь підготовленості практичної, тобто конкурентоздатності на ринку праці в порівнянні із фахівцями міжгалузевої спеціалізації.